

Tony Anatrella

Het accent (persoon en gemeenschap) op onderricht over het belang van de persoon, verantwoordelijkheid en zelfrespect in het licht van het christendom

Inleiding

Depressieve mensen voelen zich vaak uitgeput, zonder innerlijke reserves, en weten niet hoe tegenover anderen en het leven te moeten staan. Depressie als ziekte is een toestand van diepe en pijnlijke droefheid die het dagelijkse leven beïnvloedt, die moeilijk en zelfs ondraaglijk wordt, omdat alles steeds meer aan betekenis verliest. Gebrek aan interesse en van tijd tot tijd hopeloosheid sluipen in de persoon, die, zonder zichzelf de dag van morgen voor te kunnen stellen, vrouwen verliest en door twijfels overvallen zichzelf minderwaardig acht. Zonder dat hij of zij een uitweg uit de crisis ziet, belandt de zieke in een volledig eigen bestaansdimensie.

Depressie in al haar vormen voert ons altijd terug naar de betekenisvragen. Daarom kunnen we ons niet beperken tot de vaststelling van een depressiestoornis zonder de volgende vraag te stellen: hoe kunnen we deze persoon zich doen openstellen voor de hoop die hem of haar zal helpen zich te ontwikkelen, sociaal te integreren en de betekenis van het bestaan te zien?

Hoe kunnen we de spirituele dimensie meer reëel maken voor het individu en voor de maatschappij, waarmee om te beginnen het innerlijk leven kan worden opgebouwd en versterkt? Een individu kan zijn of haar innerlijk leven alleen ontwikkelen in relatie, in interactie, met

een objectieve werkelijkheid, met een derde persoon, met een dimensie die anders is dan die van zichzelf. Anders ontstaat een gevoel van leegte. Om die reden kan de mens vanuit christelijk oogpunt zichzelf alleen echt terugvinden in relatie met God, die hem voortdurend oproept een verbintenis met Hem aan te gaan. Ik wil u graag laten zien dat de christelijke hoop een antropologische bron is, die het onderricht van de persoon inspireert en zijn of haar speciale roeping, en verwijst daarbij naar de volgende onderwerpen:

- de objectieve voorwaarden voor de
pressie;
- het ontdekken van de betekenis van
de persoon en zijn of haar relatie met

de gemeenschap;

- onderricht over de betekenis van de persoon;
- onderricht over het belang van de verantwoordelijkheid;
- onderricht over de zin van het innerlijk leven.

den structurende oriëntatiepunten zijn. Zij heeft ook de neiging de religieuze dimensie van de mens te wantrouwen, dat wil zeggen te verachten. Deze tijd van verwarring in het denken en voelen overheerst onze gemoedsgesteldheid.

We leven in maatschappijvormen die de herinnering aan het verleden en aan wat bereikt werd aan het verliezen zijn. Paus Johannes Paulus II heeft terecht herinnerd aan de historische waarheid, dat "het christelijk geloof de cultuur van Europa heeft gevormd",¹ in een tijd waarin geprobeerd wordt deze realiteit te negeren en censureren in de preambule van de ontwerp Europese Constitutie. Als ecologisch ontwikkelde landen zijn we voornamelijk in een contra-identificatie verwickeld ten opzichte van onze geschiedenis en onze wortels. Aldus ontstaat vanuit politieke stromingen een ontkenning van de structurele religieuze dimensie als sociale en institutionele realiteit, schaamte over onze wortels, ons verleden en het christendom, die ons nadenken over de toekomst blokkeert. Wanneer geprobeerd wordt het verleden terzijde te schuiven en te ontkennen, is het moeilijk de eigen geschiedenis vorm te geven. De moderne mens krijgt slecht contact met de eigenlijke kern van het menszijn, omdat hij geen redenen meer heeft om te leven. Met alleen subjectieve belangen kan hij niet meer over zichzelf denken in termen van persoonlijke en collectieve bestemmingen.

Het narcisme van hedendaagse sociale ideaalbeelden, die de persoon reduceren tot een individu en ieder mens tot zijn eigen referentiepunt en doel van alles maakt, is nogal tragisch. In deze situatie wordt de persoon niet verrijkt met andere dan de eigen oriëntatie, en sociale banden zijn niet meer geestverwant of een bron voor gezamenlijke onderneming. Het le-

1. De objectieve voorwaarden voor depressie

Een depressief iemand is vaak alleen met zichzelf, ook al is hij omringd door familie en vrienden. We hebben het hier niet over de eenzaamheid die inherent is aan iedere persoon als resultaat van het eigen ik (individualiteit), maar van isolement, afstand en verlatenheid van het leven. De zieke kan geen zelfrespekt meer opbrengen en in eigen ogen waarden ontdekken. Hij of zij weet de eigen persoonlijke geschiedenis niet meer te verbinden met die van de samenleving.

Een dergelijk isolement wordt zoveel te meer geaccentueerd door de hedendaagse maatschappij die een individualistisch karakter heeft gekregen en hecht aan subjectivisme en aan een vorm van vrijheid die niet past op objectieve waarden en morele normen. De moderne mens staat alleen tegenover al wat gebeurt, zonder anderen waarmee hij zichzelf kan vergelijken, en hij heeft geen historisch besef, als ware het universum tegelijk met hem ontstaan en beleefd hij onvergelykelijke situaties. De maatschappij creëert ook de objectieve voorwaarden voor depressie door wetten te genereren die specifieke zaken dienen, maar schadelijk zijn voor het algemeen belang. Zo ondersteunt zij niet haar integrerend geheel van waarden en de symbolische orde. Bijvoorbeeld huwelijk en gezin, die voor mensen en de samenlevingsverbanden

1. Johannes Paulus II, toespraak bij het Angelus (zondag 22 juli 2003), gehouden bij Castel Gandolfo.

ven stopt bij zichzelf en er kan geen leven tegenover bestaan. Het sociale en culturele leven wordt teruggebracht tot een consumptenmaatschappij en commerciële activiteiten. De consumptiebarometers worden de enige criteria voor beoordeling van de mentaliteit. Zo spreekt men van 'de lage moraal van echtparen' bij een daling in koopkracht en van 'hersteld vrouwen' als burgers weer meer consumeren en dingen doen die kunstmatig worden geprogrammeerd in een spel van licht en *franje*. Koopkracht en commercieel genot als remedie tegen depressie zijn geen tekenen van sociale gezondheid. In tegendeel, zij vormen op de min of meer lange termijn een voedingsbodem voor een ernstige morele crisis. Bij dit alles moeten we de afwezigheid van een echt geestelijk leven beseffen.

Een dergelijke toestand van de geest dreigt gevolgen teweeg te brengen voor godsdienst en normbesef, welke inderdaad niet meer als hulpbronnen te beschouwen zijn. De nieuwe beschavingsmalaise is de overtuiging, dat we geen morele en geestelijke oriëntatiepunten hebben, terwijl zij er in feite wel zijn en wij het zelf zijn die ons daartoe niet willen wenden.

Geestelijke schrijvers hebben altijd het onderscheid gekend tussen *depressie* als ziekte van biologische en psychologische aard en *wanhoop* als uitdrukking van een crisis in iemands geestelijk leven. Maar soms kan de eerste de laatste oproepen en omgekeerd. Hier komen we bij de eenheid van de menselijke persoon volgens de christelijke gedachte. De vleeswording van de Zoon van God, die zelf de menselijke staat aannam, maakte het de mens mogelijk het hart van God binnen te gaan, omdat God zelf in het hart van de mens is. De mens ontdekt de waarheid omtrent zichzelf in de wereld van God,

omdat hij naar zijn gelijkenis is. Hij werd geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God als een menselijke persoon en geroepen tot vrijheid en verantwoordelijkheid. Hij werd zichzelf geschonken door de schepper van het leven, in gemeenschap met de Vader, om aldus de menselijkheid van Christus in te gaan. Existentiële depressiviteit laat onder andere een geestelijk verlies zien, daar waar er een vermindering is van het besef van Gods aanwezigheid en roeping. In de huidige context dreigen bestaanscrises te worden gesecculariseerd en ontdaan van hun geestelijke dimensie. Daarom wordt het kleinste probleem met betrekking tot het leven ter behandeling voorgelegd aan een arts. Dat is een benadering die de geestelijke dimensie verschuift naar de gezondheidszorg. Echter, existentiële crises vormen een belangrijk moment waarop de mens zijn bestaan kan onderzoeken en zich afvragen wat hij met zijn leven aan het doen is.

2. Het ontdekken van de betekenis van de persoon en zijn of haar relatie met de gemeenschap

Ik heb zojuist opgemerkt dat bij moderne manieren om aan te geven wat een menselijk wezen is, het begrip 'individueel' steeds meer tegenover dat van de 'menselijke persoon' gesteld wordt. Een hele maatschappelijke stroming neigt ertoe de psychologie van het menselijk wezen en zijn biologie gelijk te stellen met die van de dierenwereld. Op die manier wordt met een zekere effectiviteit geprobeerd aan te tonen, dat wij bepaalde dingen gemeen hebben met het dierenrijk. Maar zodoende wordt de betekenis van de menselijke natuur geminiseerd, omdat de mens

wordt verschoven van zijn hoedanigheid van persoon tot die van een individu temidden van andere individuen. Er is verschil in natuur tussen de mens en de dierenwereld. Zo'n ideologische overgang veroorzaakt verschuivingen, die maken dat de waardigheid van de mens, de betekenis van zijn vrijheid, verantwoordelijkheid en opvoeding niet meer te begrijpen zijn. Als de mens een individu is, kan hij of zij niet worden gereduceerd tot deze orde die juist eigen is aan de menselijke persoon. "De mens is niet opgesloten binnen de grenzen van de natuur; in hem is een mysterie dat hem een superieure waarde geeft en hem toegang verschaft tot het bovennatuurlijke niveau van God."²

In het christelijke begrip van de Driene God, komt de relatie tussen de personen van de allerheiligste Drie-eenheid tot leven door liefde, dus door wat het leven doorgeeft, door geven en door delen. Alle visies op God geven vaak aanleiding tot verschillende visies op de mens. Zo ont-springt aan het christelijke geloof de betekenis van de waardigheid van de menselijke persoon, haar innerlijke zijn, de vrijheid, verantwoordelijkheid, gelijkheid en democratie, met een onderscheid tussen tijdelijke macht en geestelijke macht. De personalistische en communautaire gedachte van Johannes Paulus II, die geworteld is in de christelijke traditie, heeft al deze waarheden over de menselijke natuur sterk benadrukt, die door de rede ontdekt kunnen worden en getoond en verduidelijkt worden in het woord van God.

De Kerk schiep zo het huwelijk uit liefde met inachtneming van de gelijkheid van man en vrouw, de vrijheid om te kiezen en zichzelf aan elkaar te verbinden om met vreugde een levensgemeenschap te stichten en het leven te schenken aan

kinderen. De Kerk heeft bijna twintig eeuwen ervoor moeten vechten om dit model politiek geaccepteerd te krijgen door een maatschappij, die zowel door familie gearrangeerde als gedwongen huwelijken voorstond. De Kerk heeft altijd de mens als persoon ondersteund, zodat hij het subject van zijn eigen bestaan kon zijn en van gemeenschapsrelaties die hij ontwikkelt met andere leden van de maatschappij. De religie, en het christelijk geloof in het bijzonder, is een factor die sociale banden en integratie onderhoudt. Daardoor kan iedere persoon zichzelf opnieuw ontdekken om menselijk en sociaal te worden. Om die reden zouden we de politieke opvatting moeten betwisten, die religie wil terugbrengen tot de privésfeer. Religie heeft ook een sociale en institutionele dimensie; zij is eigenlijk de schepper van beschaving.

Kunnen wij ten aanzien van de verschillende vormen van depressie (endogene, reactief of existentieel) een pedagogische benadering bedenken die haar gevolgen tegengaat? Ik geloof dat opvoeding en onderwijs – die culturele, spirituele en morele zaken overdragen door te blijven bij de betekenis van de persoon, zijn waarde en verantwoordelijkheid – niet alleen een stimulans inhouden om zich voor zichzelf en anderen open te stellen, maar ook een steun en belangrijk soort behandeling om wezenlijke levensmoeilijkheden het hoofd te bieden. Vaak staat de mens tegenover een uitdaging, met name in de puberteit en in een staat van depressiviteit. Namelijk de uitdaging van zelfaanvaarding en toewijding aan het leven.

2. G. La Pira, *La valeur de la personne humaine* (De waarde van de menselijke persoon) (Paris, Mame, 1962).

3. Onderricht over de betekenis van de persoon

De mens is geschapen naar Gods gelijkenis. Hij deelt in het leven van God en ontvangt zo zijn speciale waardigheid van menselijke persoon als een gave. Tijdens de geboorte wordt iedere persoon aan zichzelf gegeven. Het leven kan worden gezien als zwaar en inperkend, met op hetzelfde moment zowel de gave van het bestaan als de afwijzing van het leven. In het beste geval wordt de persoon uitgenodigd zichzelf te aanvaarden en het leven te verwelkomen. Dit is het dilemma dat soms ervaren wordt wanneer een puber bij het volwassen worden zich vragen stelt en wil weten 'wat de zin van dit alles is'. Hij of zij kan zichzelf niet accepteren, weet geen betekenis aan het leven te geven en dreigt depressief en ongemotiveerd te worden. Dit alles dreigt erger te worden in een context waarin volwassenen de zin van opvoeding en onderwijs niet meer zien en hun kinderen en jongvolwassenen aan zichzelf overlaten, zonder oriëntatiepunten en zonder cultuur- en godsdienstoverdracht die hen plezier in het leven zouden geven.

Opvoeding en onderwijs moeten kinderen heel duidelijk leren zichzelf te aanvaarden. Zo'n zelfacceptatie vindt vaak plaats door de erkenning die zij krijgen van hun ouders en de volwassenen die hen in hun groei en ontwikkeling begeleiden. Een kind dat zich geaccepteerd en juist gewaardeerd voelt kan zichzelf erkennen. Soms is deze positieve benadering door de ouders onvoldoende, als het kind om persoonlijke redenen weigert het leven aan te nemen of door onbewuste tussenkomst van de ouders. Het is noodzakelijk deze situaties te herkennen om een leerstijl te vinden die het kind vooruit helpt. Soms is het genoeg angst weg te

nemen, of twijfel, of zorgwekkende ideeën over een belangrijke gebeurtenis.

Hoe meer het kind wordt gerespecteerd, des te meer zal het leren over zijn eigen waardigheid. Het zal ontdekken aan zichzelf toe te behoren en dat zijn ouders zoals andere volwassenen dichtbij hem zijn om de vrijheid te ontdekken, die ons gegeven is om de waarheid over het leven en God te onderzoeken. De waarheid maakt ons vrij wanneer we proberen in het leven onze vrijheid in dienst van het goede te stellen. Een kind ontdekt al gauw de zwakheid van de menselijke vrijheid, die zijn openheid kan misleiden door "eindige, beperkte en vergankelijke goederen".³ Maar geduldige en vertrouwvolle liefde helpen het kind zichzelf te herwinnen om steeds vrijer te worden. Godsdienstige opvoeding en onderwijs helpen het kind te ontdekken dat "de band met de waarheid en het aanbidden van God in Jezus Christus zichtbaar worden als de diepste grondslag van de vrijheid".⁴

Onderricht over het belang van de vrijheid is gebaseerd op de ontwikkeling van de rede en de wil, om te onderscheiden wat goed is in relatie tot morele waarden en hun toepassing. Morele waarden vormen een weg om geluk in het leven te bereiken. Zij hebben niet ten doel de persoon te beperken of veroordelen maar, integendeel, zijn geweten te verlichten bij het kiezen hoe je als mens te gedragen. Morele wetten staan in dienst van het goede en de waarheid. Zij zorgen ervoor dat de persoon gevormd wordt in de school van de vrijheid, binnen een vertrouwvolle relatie met God en met andere mensen. Het hedendaagse denken, dat steeds meer uitgaat van een hypothetische affectieve ontwikkeling die leidt tot zelfvervulling, heeft reflecterend op het bestaan in morele en spirituele zin geen

3. Johannes Paulus II, Encycliciek *Veritatis splendor* (6 augustus 1993), 86, in: *Kerkelijke documentatie*

21/9-10 (december 1993), 442.

4. *A.w.*, 87.

culturele vorm voor de innerlijke bestaansproblemen. Het verheft de individuele vrijheid "tot zulk een hoogte, dat zij absoluut wordt en als zodanig een bron van waarden".⁵ 'Je moet je eigen geweten volgen', 'wees trouw aan jezelf', en beoordeel alles in morele zin vanuit je eigen ernst. Ernst is niet het criterium van authenticiteit. Iemand kan zich ernstig vergissen zonder het te weten. Johannes Paulus II, in *Veritatis splendor*, herinnert ons eraan, dat "het geweten niet meer wordt gezien in zijn oorspronkelijke werkelijkheid, dat wil zeggen als een daad van het verstand van de persoon, waarvan het toekomt de universele kennis van het goede in een bepaalde situatie toe te passen en zo een oordeel tot uitdrukking te brengen over het juiste, hier en nu te kiezen gedrag; men is geneigd het geweten van het individu het voorrecht toe te kennen, autonoom de criteria inzake goed en kwaad vast te stellen en dientengevolge te handelen. Een dergelijke visie komt geheel overeen met een individualistische ethiek, volgens welke ieder zich geconfronteerd ziet met zijn waarheid, die verschilt van de waarheid van de ander."⁶

Aldus dreigen de subjectieve waarheden, inherent aan de subjectieve ervaring, te worden verward met objectieve waarheden. In deze situatie wordt het moeilijk voor de persoon zich van objectieve realiteiten bewust te zijn. Dit is een verschijnsel dat je tegenkomt wanneer een vergissing wordt vervangen door een fout of een misstap, en er een excuus wordt gemaakt in plaats van een poging tot herstel. Zo'n verschuiving verklaart enerzijds de obsessieve neiging in de westerse maatschappij om alles te reduceren tot een juridisch aspect, omdat zij zonder morele begrippen te kunnen hanteren zich wenden tot het rechtssysteem op zoek naar een schuldige. Dergelijke sa-

menlevingen verliezen anderzijds de zin voor overtreding en zonde, welke voor iemand altijd een gelegenheid vormen om aan zijn eigen vernieuwing en bekering te werken en opnieuw de liefde van God te ontdekken. Met andere woorden, de ontdekking van de vrijheid moet vergezeld gaan van een steeds fijner gevoel voor de eigen verantwoordelijkheden.

4. Onderricht over het belang van de verantwoordelijkheid

De vrijheid die aan de mens is gegeven, is een van de bepalende karakteristieken van de menselijke persoon. Naarmate hij vrijer wordt met betrekking tot zijn eigen verlangens en de verplichtingen van zijn bestaan, verwerft hij meer inzicht in zijn verantwoordelijkheden met betrekking tot zichzelf en zijn relaties met anderen. Bewustzijn van de betekenis van eigen verantwoordelijkheden en rekenschap voor het eigen handelen ten opzichte van de waarden van het bestaan betekenen een verfijning van het innerlijk leven en een gevoel ontwikkelen voor gemeenschap. Inderdaad hebben eigen daden altijd consequenties voor de persoon zelf, voor anderen, voor het sociale netwerk, en zullen ze ook repercuties voor die persoon hebben, zowel negatieve als positieve.

Ik legde in een vorig schrijven uit dat sommige mensen soms de neiging hebben te leven als waren zij slachtoffers van het leven, wanneer ze geconfronteerd worden met de moeilijkheden van het bestaan, die zij inderdaad als onrechtvaardigheden interpreteren, hen aangedaan door anderen en/of God. Op deze manier laten zij zien dat ze eerder aan het bestaan onderworpen zijn dan het te accepteren en de schoulers eronder te zetten. Zij krijgen

5. *A.w.*, 32.

6. *T.a.p.*

geen juiste kijk op hun persoonlijke en collectieve verantwoordelijkheden. Ze moeten voordeel hebben van de maatschappij en eisen zelfs dat haar wet- en regelgeving met hun subjectieve belangen strookt.

Bijbelse openbaring leert dat ons het leven is geschonken en toevertrouwd aan de vrijheid van ieder van ons, tot welzijn van mens en samenleving. Het nodigt uit om het heidense denken vaarwel te zeggen, dat wil zeggen het primitieve denken van de hedendaagse repressie, en bevrijd te worden van fatalisme en het slachtofferdenken. Christus nam zelf de last op zich van slachtoffer van de zonde van mensen, en in zijn lijden en opstanding openbaarde Hij ons de trouw van God, die hen die Hem liefhebben niet in de steek laat. De mens nadert de weg die het hem mogelijk maakt te delen in het leven, handelen en lijden van God die mens is geworden. Dankzij de incarnatie van Jezus Christus treden we de menselijkheid binnen van God, met een andere kijk op onszelf en ons bestaan. Wij bewegen ons van de opvatting van een mens die slachtoffer is van het bestaan naar die van vrij mens, verantwoordelijk voor zijn zelf aanvaarde leven. Voor een christen betekent God liefhebben het leven liefhebben en de mens liefhebben. De wegen van God lopen via de mens, zoals Johannes Paulus II opmerkt in zijn Encycliciek *Redemptor hominis*.

Aanvaarding van het leven maakt het mogelijk voor de mens verantwoordelijk te worden voor zichzelf en voor anderen. Maar instemming met het leven is vaak een beproeving. Men kan zich eraan onttrekken, ervoor vluchten of het met andere zorgen voor zich uit schuiven. Desalniettemin blijft de vraag en kan deze tot uiting komen in een existentiële en geestelijke malaise. Men ziet die vaak in

'wanhoop', zoals in het weeklagen van Job of van de psalmist: "Want ik ben ziek van ellende, ik ben het dodenrijk levend nabij. Ik geld als iemand die in het graf ligt, een man die zijn kracht heeft verloren. Daar lig ik dan onder de doden" (Psalm 88,4-5). Dergelijk existentieel lijden heeft men altijd gekend. De eerste christelijke monniken hebben zich ermee bezig gehouden onder het begrip 'traagheid', dat wil zeggen moeite om het leven te aanvaarden, voor zichzelf te zorgen en toe te geven dat men de meest tegenstrijdige verlangens, die het menselijke bewustzijn binnendringen, wel degelijk kan beheersen. De traagheid, zoals al werd opgemerkt, bevindt zich op het snijvlak van spirituele crisis en depressie, en betreft het nemen van verantwoordelijkheid voor zichzelf en het ontdekken van de zin van het leven. Een begin daarmee maakt het vormgeven van de eigen geschiedenis mogelijk.

Het oude denken zag in alle innerlijke kwellingen de tussenkomst van de goden. De Grieken dramatiseerden ze tot in het extreme; de Romeinen waren in de greep van afschrikking en angst; en Aziatische stromingen trachtten de bevrijding van innerlijke strijd te bereiken door de eliminatie van verlangens. De christenen, die Christus navolgden in de spiritualiteit van de menswording, aanvaardden de reflectie over de menselijke verlangens en probeerden, zoals de psalmist en de kerkvaders, zich af te vragen wat hun inhoud was om ze te kunnen beleven, verscheurd tussen wanhoop en zorg. De Belijdenissen van de heilige Augustinus zijn hiervan een perfecte illustratie, wanneer hij zijn innerlijke zelf helder probeert te zien door over zichzelf te praten in de aanwezigheid van God, de Derde Persoon die zelfcommunicatie mogelijk maakt, evenals de ontdekking van de zin van het eigen be-

staan. In Boek IX legt Augustinus de grondslag voor de psychoanalyse, die hij niet had kunnen vinden buiten de context van een beschaving die gebaseerd was op de betekenis en de doorleefde consequenties van het woord van God. Het christelijk geloof is aldus zowel schepper van innerlijk leven waarin God aanwezig is, als inspirator van beschaving en cultuur.

Reflectie op menselijke verlangens, verdergaand dan louter psychologisch, is spiritueel niet mogelijk zonder eerst de zin van het leven te hebben ontdekt, als ons geopenbaard door Jezus Christus. Hoe konden wij anders instemmen met het leven, de opbouw van een bestaan en de ontwikkeling van onszelf, zonder verbonden te zijn met de bron van het leven? Deze reflectie is moeilijk geworden in een cultureel universum dat breed ten-deert naar het minachten van de religieuze dimensie, het systematisch denigreren van en desinformatie over het christendom, zoals door de media.

In gesecculariseerde samenlevingen, die het geestelijk leven neutraliseren, wordt door het drama van religieus onverschillig humanisme, en niet alleen atheïstisch humanisme, het menselijk bewustzijn verarmd. Wij vergeten dat in de geschiedenis van ideeën het begrip regulariteit christelijke wortels heeft. De Kerk introduceerde dit concept om religieuze macht te onderscheiden van religieuze vragen wilde interfereren en heersen. Vervolgens werd de betekenis van seculariteit beroofd van haar oorspronkelijke betekenis en gemaakt tot ideologie die de religieuze dimensie buitensloot uit het publieke domein. Deze ideologie droeg bij tot de ontwikkeling van religieuze onverschilligheid en ontkende geleidelijk aan het recht op godsdienst, door in relatie tot

het 'individu' alleen de vrijheid van geloof en de vrijheid van geweten te benadrukken. Dat was niet genoeg. Inderdaad verschrompelt gewetensvrijheid tot een subjectief en persoonlijk aspect (wat niet hetzelfde is als het recht op religie), als een restrictieve seculiere ideologie zijn sociale en institutionele dimensie verwerpt. Dit om het terug te dringen tot de privé-sfeer of zelfs te komen tot het verbod op uiterlijke tekenen en symbolen van religieuze aard. Het atheïstisch humanisme, aangehangen door de communistische en socialistische landen, wilde de Kerk vernietigen. Maar deze heeft, ondanks dit feit en door de moed van generaties christenen, weerstand weten te bieden, in naam van Christus en de vrijheid en waardigheid van de menselijke persoon, om het recht op religie te behouden. Het humanisme van de religieuze onverschilligheid, dat zich tegenwoordig verspreidt, is zelfs nog verschrikkelijker wanneer het beweert, in de naam van een seculariteit die het religieuze tracht te overstijgen, dat het de individuele vrijheden wil beschermen tegen elke vorm van religieuze invloed. Seculariteit kan deze functie niet krijgen door politieke macht tegen religieuze macht aan te wenden. Dit is slechts een juridisch kader en een manier om contact te organiseren tussen de politieke wereld en de religieuze wereld. Hoewel politieke macht gescheiden is van de religieuze macht, betekent dat niet, dat de maatschappij gescheiden is van religie. Mensen moeten zich kunnen uitdrukken in godsdienstige termen, zowel op persoonlijk als op maatschappelijk niveau. Een groot aantal leden van het Europees Parlement heeft een dwaalopvatting over godsdienst, en over het christendom in het bijzonder. Sommigen van hen staan klaar om haar verhouding tot de maatschappij te herdefiniëren en religieuze

uitingen verder te beperken met het oog op de komst van religieuze gedragsvormen van buiten de Europese cultuur. Het recht op religie en het recht om zichzelf te uiten in religieuze termen door specifieke symbolen, worden van tijd tot tijd ter discussie gesteld. De christelijke oorsprong van Europese waarden, feestdagen en tekens, kunnen worden ontkend en afgevoerd door leden van religieuze stromingen die nu aanwezig zijn in verschillende Europese landen. Er bestaat het risico dat politieke en juridische besluiten worden genomen die niet gunstig zijn voor onze oorsprong en onze symbolen in de naam van een onjuist idee van gelijkheid. We hebben een vooraanstaand lid van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens horen stellen dat "voor een kader van gewetensvrijheid in de wet is voorzien". Zal de politieke benadering op nieuw totalitair worden, door de rol te ontkennen die de godsdienst speelt in sociale verbanden en de antropologische reflectie die het menselijke gedachtegoed verkrijgt? In een tijd waarin mensen vaak onwettend en zonder geschiedenis leven, vernietigt de feitelijk onderdrukkende benadering de betekenis van het horen bij een spirituele stroming en spirituele traditie. De sociale identiteit van een persoon heeft vele aspecten en kan niet worden herleid tot een psychologische en politieke identiteit (hoe betekenisvol deze ook zijn), zoals mensen ons tegenwoordig willen doen geloven. De behoefte bij een gezin te horen, bij een land, bij een cultuur en bij een religie is een levensnoodzaak. In politieke termen is het zelfmoord de christelijke en culturele oorsprong van de maatschappij te ontkennen, om te laten zien dat men een ontvankelijke houding heeft ten opzichte van andere religies. We bevinden ons in de paradoxale situatie, dat men betreurt dat we te wei-

nig doorgeven en nog ergens bij horen en toch beslissingen neemt die dat eigenlijk verstikken. Zou dit niet op een politieke wens wijzen om de rol van de Kerk en het christelijke geloof verder terug te dringen, maar die ze verwacht met sekten en religies die van andere cultuurgebieden komen? Het beleid van religieuze onverschilligheid, dat het menselijke bewustzijn verdort, vermindert voor jongeren de betekenis van de godsdienst. Zo kunnen zij er zich mee af aan al niet meer mee identificeren. Juist jonge mensen kunnen zich religieuze waarden en een godsdienstige kijk alleen maar eigen maken, als zij er in positieve termen over horen spreken. Dat gebeurt tegenwoordig niet. Zij hebben tijd nodig en af en toe een kritische houding tegenover zoete voorstellingen van de religieuze werkelijkheid door politiek en school, om in een meer authentieke vorm de boodschap van het Evangelie te ontdekken en de zending van de Kerk. Deze vorm van seculariteit is niet neutraal, als het de godsdienst vangt in een set discutabele wetten, die doen denken aan religieuze vervolging. Ze is zelfs destructief voor de godsdienstige wereld, terwijl de politiek vaak religie in staat achtte tot een reële maatschappelijke bijdrage, en in haar ideologische blindheid voedt intolerante seculariteit een morele crisis die in de toekomst tot een existentiële crisis zal leiden. Ontkenning van de sociale dimensie van religie betekent zichzelf beroven van de grootste bestaansbronnen, gericht op zelfvervulling door het geluk van de Zaligsprekingen. En in dit laatste punt van de ontmoeting met God, kan de mens de zin van het leven ontwaren en zijn eigen verantwoordelijkheden op zich nemen om 'ja' te zeggen tegen het leven. Daarom is het onderrecht van de innerlijke mens een sociale en pastorale uitdaging.

7. Jean-Paul Costa, de vice-voorzitter van de erbij, voor de Franse seculariteitscommissie, in: *Le Figaro* (zaterdag en zondag 18-19 oktober 2003).

8. Anderzijds wilde de Franse minister president een eerijkere visie geven op seculariteit, gefundeerd op wederzijds en institutioneel respect tussen de maatschappij en de Kerk: "In essentiële termen is moderne seculariteit niet zo verschillend van de seculariteit waarover werd gesproken voor het Tweede Vaticaans Concilie door paus Pius XII, toen hij verwees naar gezondende seculariteit. De dialoog die wij ontwikkeld hebben met de vertegenwoordigers van de katholieke Kerk en met de andere christelijke denominaties en andere religies, versterkt de solidariteit en de cohesie van het land. Verr van elke gedachte die de plaats van de religie in het sociale leven zou willen reduceren, is de scheiding van de rol van de staat en die van de religies, en wederzijds respect, een vrijheidsprincipe."

Vervolg noten op blz. 60

5. Onderricht over de zin van het innerlijk leven

Depressie drukt ook een innerlijke crisis uit van iemand die verdwaaald is in zichzelf en in de paradoxale levensangst. Hij of zij weet niet wat te beginnen met zichzelf en het leven en is de gevangene van de spiegel van eigen gevoelens, zonder enige hulp bij het grip krijgen op het eigen bestaan. Het is als opsluiting in de eigen subjectiviteit, waarin wat wordt ervaren en voorgesteld veel reëler is dan de objectieve werkelijkheid. Zonder ontkenning van het bestaan van de specifieke depressiepathologie en -therapieën, zijn het opvoeding en onderricht die de persoon van jongsaf de middelen moeten bieden om met de eigen innerlijke ruimte om te gaan, psychologisch en tegelijkertijd spiritueel, om zichzelf volledig te kunnen accepteren.

De dynamiek en sterkte van een persoonlijkheid hangen van de innerlijke dialoog af. Deze vindt plaats om te beginnen in de functie van het ideaal, dat zorgt voor het ontstaan en de ontwikkeling van subjectiviteit. De functie van het ideaal is belangrijk bij het leren zich te identificeren met mensen en waarden als referentiekader, waarna de persoon zich zal ontwikkelen. Dankzij hen kan hij zijn innerlijk leven verdiepen en vervolgens plannen maken, zichzelf waarderen en naar de toekomst kijken. Een persoon kan geen innerlijk leven ontwikkelen zonder de samenwerking van zijn of haar subjectiviteit met objectieve realiteiten en waarden. Met andere woorden, het innerlijk leven wordt alleen gevormd in relatie tot anderen, meer dan in relatie tot zichzelf.

In een depressie heeft iemand totaal geen interne dynamiek, wat we goed moeten weten, en die voor zover mogelijk weer in gang moet worden gezet. Daarom

moeten onderwijs en opvoeding zich richten op het voeden en stimuleren van het innerlijk leven. Dat kan door gesprekken, lezen, over zichzelf nadenken, meedoen aan godsdienstcultuur en -onderzoek en door de persoon uit te nodigen zijn of haar geestelijk leven te verrijken met aandacht voor het woord en de aanwezigheid van God.

Vanuit christelijk oogpunt maakt zijn relatie met God het de mens mogelijk om zijn eigen bovennatuurlijke bestemming te herkennen.⁹ De mens is geroepen hier en nu te leven door Gods liefde die hem de diepte van zijn eigen zijn laat zien. God alleen kan de verlangens vervullen van het geestelijk leven van de mens. Hij nodigt ons uit deel te hebben aan het goddelijk leven, dat verder gaat dan de mens zich kan voorstellen.¹⁰ Het innerlijk leven van de gelovige is de ruimte waar het bovennatuurlijk leven zich ontvouwt in antwoord op de evangelieoproep en de gave van de genade. Het geestelijk leven is op die manier de uitdrukking van Gods aanwezigheid in de mens, tot uiting komend in verschillende vormen van spiritualiteit. Daarom kan het geestelijk leven niet worden verward met het rationele leven, zoals vandaag de dag poëzie, kunst, esthetiek, filosofie en morele wijsheid het zien, wanneer verwezen wordt naar 'wereldlijke spiritualiteit'. Meer in het bijzonder is de heilige Geest de leraar van het innerlijk leven en schenker van het ontstaan en de ontwikkeling van de 'innerlijke mens' (Rom 7,22; Ef 3,16). Om die reden staat het geestelijk leven altijd in relatie tot de religieuze en christelijke dimensie die fungeert als zijn fundament.

Uit de speech gehouden op zaterdag 18 oktober 2003 in de Franse Ambassade voor de Heilige Stoel, in: *La Croix* (maandag 20 oktober 2003), 5.

9. Vgl. H. de Lubac, 'Surnaturel', in: *DDB* (1991), 2000.

10. Vgl. H. de Lubac, 'Le mystère du surnaturel', in: *Oeuvres Complètes XII* (Paris, Cerf, 2000).

Conclusie

Iemand die een depressieve ervaring doormaakt, moet worden omgeven en bevestigd door dagelijkse activiteiten. Hij moet weten dat mensen in hem geïnteresseerd zijn, dat het leven doorgaat, zodat hij eraan kan deelnemen. Hem moet de toestand waarin hij verkeert niet worden verweten, maar liefde worden gegeven en het leven moet doorgaan als tevoren. Deze benadering bereidt het moment voor waarop de persoon weigert nog langer door te gaan in depressieve zwakheid, zich tracht op te richten om de 'helende' kracht te vinden en weer zin in het leven te krijgen, te beginnen met eten. Bij het wachten op dit moment heeft hij misschien geprobeerd zichzelf beet te pakken en op een andere manier te leven.

De mens die een depressie ervaart heeft geen zelfrespect en weet niet meer wat hij met zichzelf aan moet. Hij moet woorden voelen die hem bevrijden en helpen greep te krijgen op zijn eigen ervaring. Weer vrouwen krijgen in zichzelf en in het leven gebeurt ook door de leer van de christelijke hoop. Deze opent ons een toekomst met God en vestigt in ons in het verlangen om ons geluk te vinden met Christus in het eeuwig leven en de steun van de genade van de heilige Geest.

De zaligsprekingen geven ons de weg door de beproevingen aan die we meemaken, waardoor wij Christus bereiken en zo geestelijk leven, zoals ons beloofd was. De hoop op het eeuwig leven verlicht ons, dat begint met de verzezen Christus die we als ons leven moeten beschouwen. Binnen in zichzelf en het verlangen naar

geluk, dat door God in alle harten is gegrift, vindt de gedepremeerde mens de kracht om zijn leven te veranderen. Een mens die alleen gelaten wordt met zijn eigen ongeluk en zijn zwerftocht – zonder een andere persoon die hem bemoedigt er weer bovenop te komen en hem aan te kijken, en zonder het woord van God die liefde is te ontvangen – zal zich moeilijk geestelijk kunnen bevrijden van een beeld dat hem slechts reduceert tot wat hij doet. Hij zal zijn huidige situatie blijven projecteren op de toekomst, terwijl Christus ons laat zien wat we nodig hebben om onze kijk te veranderen en de liefde te ontdekken.

Instemmen met het leven is een daad van liefde. We moeten de liefde bereiken die God ons heeft gegeven, ondanks de existentiële beproevingen waarin Christus deelde tot op het kruis. Is niet de betekenis van het onderricht over de persoon, vrijheid en verantwoordelijkheid eigenlijk dat we daarmee leren het leven te vervullen dat ons gegeven is en datgene te ontvangen wat God ons steeds wil aanbieden? Aan allen die, als de psalmist, bedroefd zeggen: "Hoe lang nog Heer? Vergeet U mij voorgoed? Hoe lang nog verbergt Gij Uw gelaat voor mij? Hoe lang nog, dag na dag, moet mijn hart tobben en klagen?" (Psalm 13,2-3) antwoordt Christus: "Ik ben gekomen opdat ze leven mogen bezitten, en wel in overvloed" (Joh 10,10).

Tony Anatrella, pr.

Psychoanalyticus en specialist in sociale psychiatrie,

Parijs, Frankrijk